

EMIGRACIJA Į VAKARUS

JUOZAS KAPAČINSKAS. ATSIMINIMAI APIE EMIGRACIJĄ Į JAV

Gruodžio 16 d. atsikėlėme 4 val. ryto. Penktą valandą jau visi išvyksta lietuviai nuėjom į bažnyčią ir išklausėme mišių. Šeštą valandą atidavėme patalynes, septintą valandą papusryčiavome, aštuntą įvyko patikrinimas, ir tuojau išėjome į geležinkelio stotį, kuri čia pat, tik už kelių šimtų metrų. [...] Į Wassermunde uostą atvažiavome apie dvyliktą valandą. Čia pat jūra ir čia pat stovi mums skirtas laivas „General Muir“. Gana didokas karo laivas, dabar pritaikytas pabėgėliams gabenti per Atlantą. Pirmą valandą pradėjom eiti į laivą: mane paskyrė į žemutinę laivo patalpą, kurioje buvo apie penkiasdešimt lovų viengungiams.

Šiuo laivu važiavo apie 1,200 keleivių, vadinamų DP. Ne vienam tada kilo klausimas: O kada grįšime atgal? 3 val. po pietų mūsų laivas pajudėjo iš vietos ir pamažu tolo nuo kranto. Vienų veidai buvo linksmi ir patenkinti, kitų ašarų pasrūvusios akys liudėjo jų širdies skausmą. Virpančiomis širdimis nubraukę ašarą, atsisveikinome pasilikusius krante ir palikome Vokietiją ir Europą. Bet tas liūdesys greitai išsiblaškę, nes drauge važiavome daug artimų ir pažįstamų žmonių.

Taip liko praeityje Vokietija ir visa Europa. Laikas nusineša visus įvykius praeitin – didelius ir mažus. Keleiviai buvo tylūs, vaikštinėjo šen bei ten, tik kartais pratardami vieną kitą žodelį. Visi pavargę dėl nemiegotų paskutinių naktų, kraustymosi ir t.t. 5 val. vakaro gavome vakarienę. Ją suvalgėme pasigardžiuodami, nes visi buvome gerokai alkani. Po vakarienės daugumas išėjo pasidairyti į viršų, ant laivo denio. Laivas jau buvo pradėjęs suptis, bet visų veidai buvo linksmi, kad visi rūpesčiai ir svajonės išsisprendė pageidaujama prasme, nes Amerikon patekti buvo daugelio svajonė. Dabar išvykstame į tą šalį, kur bus darbo, duonos ir užuovėjos.

Kapačinskas J. *Siaubingos dienos: 1944–1950 metų atsiminimai*, Čikaga: Čikagos lietuvių literatūros draugijos leidinys, 1965, p. 252–254.

VINCAS BARTUSEVIČIUS. BĖGIMAS IŠ LIETUVOS 1944 METAIS

Kai 1944 m. vasarą, artinantis vokiečių ir rusų karo frontui, Lietuvos gyventojai masiškai pakilo vakarų link, turbūt nė vienas iš jų nenujautė, kuo visa tai baigsis. Tai buvo stichiškas, neplanuotas, niekieno neorganizuojamas ir nevadovaujamas bėgimas iš savo namų. Buvo manyta, jog tai truks jei ne dienas ar savaites, tai tikrai ne ilgiau kaip kelis mėnesius. Šie bėgliai negalėjo įsivaizduoti, kad praėjus metams kitiems jie atsidurs tolimiausiose pasaulio šalyse.

Būtinybė palikti savo tėvynę lietuvius užklupo visai nepasirengusius. Negalima manyti, jog lietuviai nematė, kas apie juos dėjosi. Ketvirtajame XX a. dešimtmetyje brendusios politinės krizės nebuvo aplenkusios ir Lietuvos. Galų gale jau buvo patirta pirmoji sovietų okupacija su jos žiaurumais ir vokiečių kariuomenės staigus peržygiavimas. O vis dėlto, atrodo, masinė tautos pasitraukimo galimybė nei gyventojų, nei politinės vadovybės planuose nebuvo numatyta. Todėl apsisprendimas bėgti daugumai buvo spontaniškas, padarytas paskutinę minutę ir leidžiantis su savimi pasiimti tik būtiniausius reikmenis. Greitas vokiečių fronto sugriuvimas neleido ilgiau svarstyti ar planuoti. 1944 m. liepos 3-iosios naktį rusai smarkiai bombardavo Vilniaus miestą, ir tai buvo Lietuvos žemėje pradedamos ofenzyvos ženklas. Liepos 13 d. užimtas Vilnius, liepos 31 d. – Vilkaviškis, o spalio mėnesį jau beveik visa Lietuva buvo Raudonosios armijos okupuota. Per šiuos tris mėnesius įvyko didysis lietuvių egzodas, savos žemės palikimas.

Vakarų Europoje betgi buvo ir kitais laikais ten patekusių lietuvių, ne vien atbėgusių 1944 m. vasarą. Kelius, kuriais jie pateko į Vakarų, nesunku suminėti. [...]

Turimi duomenys leidžia skirti tokias Lietuvos gyventojų atsiradimo Vakaruose kategorijas:

1) Pabėgusieji dėl 1940 m. birželio 15 d. Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos okupacijos. Bėgo daugiausia aukštieji valdžios pareigūnai su Respublikos Prezidentu priešakyje. Spėjama, kad pabėgo 1000-2000 žmonių. Okupacijos metu šalį apleisti buvo sunku, todėl tada pabėgusiųjų skaičius bus gerokai mažesnis negu pabėgusiųjų okupacijos išvakarėse.

2) Perkelti į Vokietiją pagal vokiečių ir sovietų 1941 m. sausio 10 d. repatriacijos sutartį. 1941 m. vasario 3 d. – kovo 25 d. išvyko 50141 asmuo (įskaitant ir 1200 Reicho vokiečių). Kadangi didelių vokiškumo įrodymų nereikalauta, ta proga į Vokietiją išsikėlė ir nemaža lietuvių: 1923 m. vokiečių Lietuvoje būta tik 29231, taigi tarp perkeltųjų galėjo būti apie 20000 lietuvių.

3) Vokiečių okupacijos metu prievarta suimti, išvežti:

a) Prievarta vokiečių išvežti į Reichą darbams – 75000. Pradėti verbuoti 1941 m. viduryje, vėliau gaudomi visokiomis priemonėmis. Dirbo pramonėje ir žemės ūkyje.

b) Prievarta patekę į vokiečių kariuomenę arba pagalbinę karo tarnybą – 50000.

[...]

c) Prievarta išvežti kaliniai. Nemažas lietuvių nekaltų aukų skaičius 1943–1944 m. buvo atsidūręs kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose. Apie 10000 lietuvių, iš viso apie 3000 Lietuvos piliečių nužudyta koncentracijos stovyklose.

d) Evakuotieji, atsidūrę Vokietijoje vokiečių kariuomenei atsitraukiant iš Lietuvos, išvaryti kasti apkasų, arba tarnautojai, lydėję iš Lietuvos evakuojamas įstaigas.

Karo metu prieš didįjį bėgimą Vokietijoje turėjo būti iš viso apie 185000 lietuvių. Didžioji jų dalis jei nežuvo, turėjo grįžti ar buvo gražinta Lietuvon, nes Vakarų tiek nepasiekė.

4) Lietuviai, atbėgę 1944 m., gelbėdami savo gyvybę artėjant frontui ir antrajai sovietų okupacijai. Spėjama, kad apie 100000 lietuvių tuo metu buvo pajudėję iš savo gimtinių, bet tik dalis pasiekė Vakarų.

Iš viso daugiau kaip 250 000 lietuvių karo metu buvo daugiau ar mažiau prievarta nublokšti iš savo gimtinių. Kiek iš peržengusių Lietuvos sieną Vakarų link po karo atsidūrė Vakarų Europoje, paprastai nustatoma iš skaičiaus, kiek lietuvių pasiprašė UNRRA [Jungtinių tautų pagalbos ir atkūrimo administracija] globos. 1946 m. gruodžio 31 d. UNRRA Vokietijoje globojo 58 805 lietuvius, apie 6 500 buvo kituose kraštuose. Dauguma jų sudarė 1944 m. pabėgėliai.

Bartusevičius V. *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*, Vilnius: „Versus Aureus“, 2012, p. 29–32.

DAIVA DAPKUTĖ. EMIGRANTŲ KARTOS IR GYVENIMAS NAUJOMIS SĄLYGOMIS

Emigracija į užjūrius reiškė ne tik sąvokų kaitą, bet ir prisitaikymo, savęs atradimo naujoje aplinkoje, orientacijos į ateitį momentą. Lietuva buvo toli tiek geografiškai, tiek morališkai. Išeiviai buvo priversti kurti savo gyvenimą naujomis sąlygomis. Faktas, kad jaunimas ir vyresnioji karta negalėjo save vienodai vadinti, reiškė nepaprastą kartų gyvenimo būdo ir siekimų skirtumą. Vyresniajai kartai daug sunkiau sekėsi pritapti ir rasti savo vietą naujoje aplinkoje, ribotas vietinės kalbos mokėjimas ne tik susiaurino socialinių santykių su vietiniais gyventojais galimybes, bet daugeliu atveju apribojo ir profesijos pasirinkimą naujame krašte. Gyvenamoji vieta ribojo išsiviejo veikimą, tačiau mažai tepakeitė jo asmenybę, nes pastaroji buvo jau galutinai susiformavusi anksčiau. Visa tai lėmė vyresniosios kartos užsidarymą lietuviškoje veikloje. Jaunesnioji karta, priešingai, lengvai integravosi į naują aplinką, kuri suteikė jiems didesnes veiklos galimybes, negu lietuviškoji

išeiviška visuomenė. Lietuviškoje studentijoje tuomet buvo galima įžiūrėti amerikietiškujų ir leituviškujų įtakų balansą. Mokslas buvo įgyjamas amerikietiška universitete, o bendroji kultūrinė orientacija tebebuvo europietinė. Šitoks balansas, kai vienas elementas susikerta su jam priešingu, bet lygiai stipriu, nepajėgančiu jo visiškai užslopinti, buvo būdingas organizacinės naujosios išeivijos studentų veiklos pradžioje. Jaunimą stipriai veikė amerikietiškoji įtaka, pradžioje dar nusileisdama ir kovodama su europietiška, vėliau visai ją išstumdama ir niveliuodama.

Emigracija į užjūrius turėjo didžiulę įtaką ir išeivijos veiklai, jos visuomeninėms, politinėms organizacijoms. Daugelį organizacijų, sėkmingai atgaivintų ir veikusių Vokietijoje, buvo automatiškai bandoma perkelti į Ameriką, tačiau čia jau egzistavo senosios emigrantų bangos įkurtos ir sėkmingai veikiančios organizacijos. Daugeliu atveju bandymai tęsti ankstesnę veiklą, užsikonservavimas praeities šūkiuose ir programose lėmė visišką sustabarėjimą. Politinės partijos ir organizacijos tapo tik organizacijų Vokietijoje šešėliu ir neturėjo patrauklumo jaunesniajai kartai.

Dapkutė D. *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai-organizaciniai aspektai*, Vilnius: „Vaga“, 2002, p. 218–219.